

ՍԵՂԱ ԴԵՎԵՋՅԱՆ

Ապրիլի 1-ին կյանքից հեռացավ հայ հնագիտության հայտնի ներկայացուցիչներից մեկը՝ Սեղա Դևեջյանը:

Պ. գ. թ. Սեղա Հրանտի Դևեջյանը ծնվել է 1936 թ. փետրվարի 9-ին Սիրիայի Հալեպ քաղաքում, Հրանտ Դևեջյանի ընտանիքում: Վերջինս հայտնի հասարակական և մշակութային գործիչ էր՝ Լիբանանի «Առավոտ» օրաթերթի խմբագիրը, Սիրիայի և Լիբանանի ներգաղթի կոմիտեի նախագահը (1945–1947 թթ.): Ս. Դևեջյանը դպրոցական տարիները նախ անցկացրել է Բեյրութում, ապա՝ 1947 թ. Խորհրդային Հայաստան տեղափոխվելուց հետո, սովորել է Երևանի Ստ. Շահումյանի անվան թիվ 1 դպրոցում:

Բարձրագույն կրթությունը ստացել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետում 1954–1959 թթ.: 1959–1961 թթ. աշխատել է Հայաստանի պատմության թանգարանում, իսկ 1962 թ. սկսած մինչ կյանքի վերջը՝ Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում, մասնավորապես՝ վաղ հնագիտության բաժնում որպես ավագ գիտաշխատող:

Թեկնածուական թեզը՝ «Տաշիր–Ձորագետը բրոնզի և վաղ երկաթի դարաշրջաններում» թեմայով, պաշտպանել է 1977 թ. ապրիլի 7-ին՝ նշանավոր հնագետ Հարություն Մարտիրոսյանի ղեկավարությամբ:

Իր մասնագիտական երկարատև կյանքի ընթացքում Ս. Դևեջյանը մասնակցել կամ ղեկավարել է հնագիտական բազմաթիվ պեղումներ Լճաշենում (1958–1960 թթ.), Արգիշտիխինիլիում (1964–1982 թթ.), Նորաբացում (1979 թ.), Ստեփանավանում (Չեչմանիս, 1980 թ.), Երևանի Շահումյան թաղամասում (1985 թ.), Կուրթանում (2006 թ.), Թեղուտում (2009–2015 թթ.) և այլուր: Սակայն Ս. Դևեջյանի անվան հետ առաջին հերթին կապվում են Լոռի Բերդի պեղումները (1969–2018 թթ.), որը ոչ միայն հնագույն Հայաստանի, այլև Կովկասի ու Առաջավոր Ասիայի կարևոր հուշարձաններից է: Նրա ղեկավարությամբ այստեղ պեղվել են 110-ից ավելի դամբարաններ, ինչպես նաև՝ բնակավայր: Լոռի Բերդի պեղումների շնորհիվ բացվել է հնագիտական հինգ փուլ՝

միջին և ուշ բրոնզ, վաղ երկաթ, ուրարտական և հու-ուրարտական շրջաններ (Ք. ա. մոտ III հազ. վերջ – I հազ. կես): Դամբարաններից շատերն աչքի են ընկնում իրենց խոշոր չափերով, ճարտարապետական հորինվածքներով և չափազանց հարուստ նյութով: Լոռի Բերդի պեղումները ցույց տվեցին, որ Հայկական լեռնաշխարհի հյուսիսարևելյան կողմերում հազարամյակներ առաջ բնակություն է հաստատել մշակութային հարուստ ավանդույթներ ունեցող մի հասարակություն, որը երկու հազարամյակի ընթացքում ձեռք է բերել մեծ հարստություն, հարաբերություններ է ունեցել մոտակա և հեռավոր երկրների հետ, գուցե նաև գերիշխանություն՝ ռազմական և քաղաքական ասպարեզում: Ս. Դեմջյանի արդյունավետ աշխատանքի շնորհիվ Լոռի Բերդի դամբարանալիքն համալիրներն ու բոլոր շրջափուլերից հայտնաբերված եզակի ցուցանմուշները հայտնի դարձան աշխարհին:

Բազմամյա պեղումները ցույց տվեցին, որ Հայաստանը և, մասնավորապես, Լոռու ենթագոտին մեծապես սերտաճած են եղել հին Առաջավոր Ասիայի և Լեւանտի մշակութային ու առևտրափոխանակային հարաբերություններում: Պարզելու համար այս առնչությունները՝ Ս. Դեմջյանն իր կյանքի ընթացքում ճանապարհորդել է տարբեր երկրներում և աշխատել բազմաթիվ թանգարաններում: Տասնամյակների բեղմնավոր ուսումնասիրություններն ամփոփված են հեղինակի չորս մենագրություններում (Деведжян С. Г. Лори Берд, т. I. Ереван, Изд. АН АрмССР, 1981, 85 с.; Դեմջյան Ս. Հ., Հնագիտական հետազոտություններ Տաշիր Զորագետում, Երևան, «Նաիրի», 2001, 173 էջ, Դեմջյան Ս. Հ., Լոռի Բերդ, հ. II, Երևան, «Գիտություն», 2006, 419 էջ, Դեմջյան Ս. Հ., Լոռի Բերդ, հ. III, Երևան, ՀԱԻ հրատ., 2022, 391 էջ) և մոտ 50 գիտական հոդվածներում ու հիմնադրույթներում: Այդ աշխատանքները վերաբերում են բրոնզ-երկաթեդարյան Հայաստանի, մասնավորապես՝ Տաշիր-Զորագետի և նրա տարածքում գտնվող Լոռի Բերդ հուշարձանի պեղումներից հայտնաբերված հնագիտական նյութի վերլուծությանը: Ընդ որում, դրանցում ներկայացվում են ոչ միայն պեղումների ընդհանուր արդյունքները, այլև՝ տարբեր խնդիրներ, որոնց լուծում կառանձնացնենք մետաղագործությունը և ոսկերչությունը, կնիքագործությունը, մշակութային ու առևտրատնտեսական փոխառնչությունները, պաշտամունքը, արվեստը, թաղման ծեսը և այլն:

Հարկ ենք համարում նաև նշել, որ, բացի հնագիտական գործունեությունից, Ս. Դեմջյանը խմբագրել և վերահրատարակել է իր հորեղբոր՝ գրող, մանկավարժ, հասարակական-քաղաքական հայտնի գործիչ Հովհաննես Դեմջյանի՝ 1970 թ. Բուենոս Այրեսում լույս տեսած ինքնակենսագրական գիրքը (Արմէն Սեւան, Բանտարկեալի մը յուշերը. տառապանքի տարիներ Գարեգին Նժդեհի հետ, 2008 թ.): Լինելով Գարեգին Նժդեհի հիմնած Լեւոնահայաստանի հանրապետության կառավարության անդամ, ինչպես նաև՝ ավելի ուշ Նժդեհի բանտակիցը՝ Վլադիմիրի ու Երևանի բանտերում՝ Հովհ. Դեմջյանն արժեքավոր տեղեկություններ է հայտնում Նժդեհի կյանքի վերջին տարիների մասին:

Հնագիտության ոլորտում և ԳԱԱ համակարգում գիտական մեծ ներդրման համար Ս. Դեմջյանը պարգևատրվել է գովասանագրերով և մեդալներով: Նրա՝

երկար տարիների անխոնջ աշխատանքը 2012 թ. գնահատվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության կողմից շնորհված Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ոսկե մեդալով:

Ս. Դեհլյանը պատկանում է հայրենադարձ այն մտավորականների շարքին, որոնք հայագիտությունը մեր երկրում բարձրացրեցին որակապես նոր մակարդակի: Այդ գործին նա ձեռնամուխ եղավ իր ամուսնու՝ անվանի պատմաբան Արամ Տեր-Ղևոնդյանի հետ՝ թողնելով ոչ միայն մեծ գիտական ժառանգություն, այլև՝ ազնիվ սերունդ:

Ս. Դեհլյանը մշտապես կմնա մեր հիշողության մեջ որպես ազնիվ մտավորական, նվիրյալ գիտնական, գործընկեր և ուսուցիչ:

ՀՀ ԳԱԱ ՀՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԱԶԳԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ